

duše bio Herder* — nu Herdera više Njemačka nema; a ne znamo, imadu li ga narodi drugi.

Ovo su velike zapreke pisanju i naučanju poviesti, kako ga etika zahtieva. Narav tih zapreka pretežno je politična: što danas toliko znači kao — neetična. Zato one moraju pasti; jer valja, da etika pobiedi.

Politika ima — velimo s Kantom — postati moralom; a kad se to sbude, onda je i nadošlo doba vječnoga mira. To je doba već Izaija naslućivao, kad no je rekao: „Doći će vrijeme, gdje će narodi mačeve pretvoriti u plugove, a koplja

* Plemenštinu Herderovu zasnjeđuju sljedeći redci iz njegove poviesti. „Slaveni — piše on — bijahu dobra srдца, gostoradi, ljubitelji svoje slobode, a neprijatelji razbojstva i grabeža. Sve to ih ne obrani od ugnjetavanja, pače doprinie k njemu. Jer pošto nikad za tim težili nisu, da obladaju svietom, te pošto ne imahu nasljednih ratobornih knezova, a uz to radje plaćahu danak, samo da mogu s mirom obdjelavati svoja zemljišta, to su im mnogi narodi, a ponajviše pako njemački, strašno sgriešili. Već za Karla Velikoga počеше, pod izlikom kršćanskoga poslanstva, ona ugnjetavanja, kojim je očevidno trgovačka korist bila povodom. Junačkim Frankom moralo je dakako povoljnije biti podjarmiti miran, poljodjelstvom i trgovinom baveći se narod, nego li da sami te umjetnosti uče i izvode. Što su Franci počeli, to su nastavili Sasi. U cielih pokrajinah biše Slaveni izkorenjeni ili postadoše nevoljnici, a njihova zemljišta biše podieljena medj biskupe i plemiće. Iztočnu im trgovinu uništiše sjeverni Germani; njihovoj Vineti pripravije strašan konac Danci, a s njihovimi ostanci postupalo se u Njemačkoj onako, kao što Španjolci postupahu s Peruanci. Zar bi onda čudo bilo, da je nakon stoljetna robovanja i nakon najljućega ogorčenja slavenskih plemena napram njihovim kršćanskim gospodarom i razbojnikom, blagi im značaj spao do himbenosti i okrutnosti? Pa ipak se svuda, a najpače u zemljah, gdje su kakvu takvu slobodu uživala, jošte njihova stara značajka pozna. Po Slavene bijaše nesreća, što si uz miroljubivost i radinost svoju ne mogoše stvoriti trajne uredbe vojne, akoprem im junačtvo u žestokom odporu manjkalo nije; i to, da su s jedne strane došli u doticaj s Niemi, a s druge strane s Tataři i